

Про форми буття Біблії

РОМАН БРАНДШТЕТТЕР

29 СІЧНЯ 2025

Роман Брандштеттер розповідає про своє дорослішання з Біблією, у якій схоплений цілий світ. Фрагмент із книжки «Біблійне коло» («Кайрос», 2003).



Фрагмент сторінки із П'ятикнижжя, XIII століття

Хто написав Біблію?

Під час однієї з прогулянок у літній передобідній час Стрілецьким садом дід розповідав мені якусь чергову історію із Старого Завіту, здається, то була історія Йосипа і його братів, а скінчивши, додав:

— Вдома покажу тобі Біблію, де все те, що я тобі розповів, записано.

Я тоді ще точно не знав, що таке Біблія, але був глибоко переконаний, що раз це найбільша і наймудріша книжка світу, як її багаторазово звав дідусь, то її міг написати тільки він, він єдиний, сивий старець, до якого я з раннього дитинства мав ідолопоклонницький подив.

— Покажеш мені? Справді мені покажеш? — запитав я.

— Так.

— А де ти її зберігаєш?

— Лежить на моєму столі.

Я поглянув на дідуся з недовірою, яку одразу ж у собі загасив, бо якщо так каже дідусь, то так і мусить бути, але сумнів, який у мені пробудився, не бажав мене залишати. Тому з наміром його прогнати і врятувати рештки моїх «знань» про Біблію, я запитав:

— Але це ти її написав, дідусю. Правда?

Дідусь, якому було тоді стільки років, скільки тепер мені, зупинився, насупив брови, сперся на ціпок, другою рукою потягнувся по пенсне, що висіло на чорному шнурку, всадив його на носа, уважно подивився на мене й мовив:

— Що ти спитав?

— Сказав, що ти, дідусю, написав Біблію.

— Ні, — усміхнувся він, — не я її написав.

Це зізнання подіяло на мене як грім. Я відчув себе так, як тоді, коли кілька місяців тому, бігши сходами до кухні, спіткнувся й упав зі сходів, розбивши собі коліна і лоба. Ні, це неможливо.

Дідусь жартує. Напевно жартує. Треба наважитися й спитати, а тоді він признається, що це жарт, і зміцнить моє переконання про своє авторство.

— Тоді хто ж її написав? — запитав я.

Дідусь утупився в землю й кінцем ціпка став малювати на піску якусь геометричну фігуру.

— Бог, — відповів він, поміркуювавши й підводячи голову.

Коли ми повернулися додому, він показав мені грубий том, що лежав на столі, оправлений у чорну тканину.

— Оце Біблія.

— Оце Біблія? — запитав я розчарований.

— Так.

— Така мала?

— Вона зовсім не мала. В ній кількасот сторінок.

— А проте мала. Виглядає як звичайна книжка, як оті всі книжки, які стоять у твоїй бібліотеці.

— Правильно. Так виглядає. Але в ній є...

— Що в ній є?

— Все, — відповів дідусь і розгорнув книжку.

Я подивився на відкриту сторінку, густо помережану єврейським друком.

І тоді сталося таке, що досі й потім у моєму житті не повторилося вже ніколи. Я виявив спротив дідусеві й звинуватив його у брехні. З плачем я сказав:

— Неправда. Цю книжку написав ти.

Святий буквар

Не знаю, що спонукало мою матір вчити мене, шестирічного хлопчика, читати й писати польською на Святому Письмі в перекладі отця Вуйка, а що я її ніколи про це не питав, то можу підтвердити тільки саму подію — без подання її генези, — яка вплинула на моє подальше життя. Ідея була справді дивна і в своєму роді єдина. Я не знаю нікого серед моїх друзів, близьких і далеких знайомих, хто б учився читати й писати рідною мовою на Вуйковій, зовсім нелегкій, польській мові, а науку читання розпочинав від слів: «На початку Бог створив небо та землю...» Цій материнській ідеї я завдячую одним своєрідним переживанням: уже в перший день мого навчання, в першому реченні, з яким я довго з таким трудом змагався, перш ніж навчився його правильно читати, я не тільки зіткнувся з поняттям Бога, Який творить небо і землю, а й завдяки особливому буквареві, яким з волі моєї матері стала для мене Вуйкова Біблія, вже з дитинства, підсвідомо, я поєднував красу польської мови із створенням світу.

Біблія як людина

1

А тепер я розповім про ще одну форму Біблії. Біблія, маю на увазі книжку як витвір, виконаний людськими руками, є справді плодом спільних зусиль видавця, складача, папірника та палітурника, але, пройшовши всі стадії людського виробництва і набравши форми готової для розповсюдження книжки, стає одразу уособленням Пра-Біблії, яка існує в трансцендентальності, поза часом і простором. З цієї хвилини вона є видимим символом Божої Мудрості.

Пам'ятаю, як дуже-дуже давно моя мати гаптувала коштовну й барвисту завісу, призначену для святого ковчега, де в синагозі переховували сувої Старого Завіту. Завісу мали врочисто повісити на вшанування сімдесятиріччя дідуся. Вдома про ту тканину тоді говорили як про предмет, який мав бути оздобою царської кімнати, а я не сумнівався, що так і є насправді, що там, у ковчезі, на високому троні, який стерегли крилаті херувими, сидить Старий Завіт, володар, який, напевно, схожий на царя Соломона. Таке уявлення про Біблію як про царську постать закріпилося в мені з того дня, коли я вперше побачив у синагозі високо піднесені риммоніми, оздоблені багатими сукнями із срібними коронами, башточками й дзвіночками, — може, це вбрання було символом шат первосвященника? — обвішані гарно різьбленими

щитами, шедеврами мистецтва єврейських золотників. Для мене винесення з ковчега, в урочистій процесії, пергаментних сувоїв, накручених на два дерев'яні круглі стрижні (Ецхаїм), що символізували Дерево Життя, було завжди найкрасивішою частиною богослужіння. Присутність Бога у вигляді Святих Книг увіходила в намети Якова.

2

Біблія — я знову повертаюся зараз до поняття Біблії як книжки, витвору видавця, друкаря чи переписувача — підлягає тим самим законам минулості, що й людина й кожне живе створіння та всі твори матеріальної культури, зроблені людською рукою.

Книга ця як предмет може бути подерта, спалена, знищена, здана на макулатуру, але оскільки вона є уособленням Пра-Письма, яке існує поза часом і простором, євреї зрівняли її посмертну долю з долею людини, створеної на образ Бога. Тіло знищеної Книги чи попіл після неї лягають у землю, душа Книги повертається до Бога, до свого Творця.

Старі, зношені, подерті чи спалені сувої Святого Письма збирають у скрині, званій геніза, яка є в кожній синагозі, після чого в певному часі настає їхній похорон у землі, на цвинтарі, згідно з єврейським похоронним ритуалом. Жалібниці співають над гробом трени, а осиротіла громада оголошує загальну жалобу, як після смерті праведного й побожного мужа. Що земне, повернулося в землю, що Боже, повернулося до Бога.

3

У мене є пергаментний відріз П'ятикнижжя, заляпаний кров'ю й продірявлений кулями. Походить він з однієї з малопольських синагог, якої вже давно немає, а його трагічна історія нічим не відрізняється від історії євреїв містечка. Якийсь невідомий єврей, бажаючи врятувати під час гітлерівського погрому сувій Святого Письма, підперезався ним як пов'язкою, а поверху натягнувши одяг, гадав, що отак він врятує П'ятикнижжя від погибелі.

Його застрелив гестапівець. П'ятикнижжя і людина вмерли однією смертю.

Розважливий спосіб науки Божих книг

Він був високий і дуже худий. Його обличчя із запалими щоками і чорними блискучими очима, засіяне рідким заростом, було крейдової білизни. Приходив до мене тричі на тиждень. Сідав за стіл — я поруч — завжди плечима до широко відчиненого вікна, де було повно блакиті й весни. Перш ніж сісти, байдуже дивився у вікно, ніби хотів, щоб я зрозумів, що з цього боку нам загрожує якась близька невизначена небезпека. Вже всівшись за столом і ніби цілим собою відділивши мене й себе від світу, який наступав на нас, він урочисто відкривав Святе Письмо, цілував його і тихим, стомленим голосом наказував мені його читати. Потім, прочитавши уривок, я мусив незліченну кількість разів голосно повторювати, аж поки цілий вірш западе в мою пам'ять так, як цвях входить у тверде й уперте дубове дерево. Одного разу я наважився сказати:

— Але ж я цього не розумію.

Він відповів:

— Не розумієш? Не йдеться про те, щоб ти розумів. Йдеться про те, щоб пам'ятав.

Минули довгі десятки років. Одного дня у «Методиці теології» Еразма Роттердамського я прочитав оці слова:

«Гадаю, що не було б нерозважною справою вивчити Божі Книги напам'ять, навіть якщо їх не розумієш. Принаймні так запевнює Августин».

Мій перший учитель Святого Письма, — тепер він танцює біля ніг Всевишнього з високо піднесеною над головою Торою, — який не тільки не знав творів Еразма Роттердамського і святого Августина, але й ніколи не чув про їхнє існування, напевно, був би неймовірно здивований, якби довідався, що блудний учень через багато років знайшов підтвердження його педагогічної методики у висловлюванні якогось єпископа Гіппони.

/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**